

Predložne samostalniške zveze s prislovnim pomenom

ANDREJA ŽELE

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2/III,
SI 1000 Ljubljana, andreja.zele@ff.uni-lj.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.1.1-16.2023>

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Prispevek predstavlja tiste predložne samostalniške zveze, ki so kot sestavljene jezikovne enote glede na pomen in vlogo dobile status besednih zvez s prislovnim pomenom. Za ustaljeno družljivost znotraj prislovnih predložnih zvez je bistvena povezava predloga s samostalnikom in ta soodvisnost je pomenska, skladenjska in izrazna. Znotraj predložne zveze ima predlog vlogo dinamičnega ali statičnega povezovala, samostalnik pa vlogo vsebinskega dopolnila, ki je stavčnočlensko opredeljeno kot prislovno določilo. To samostalniško dopolnilo torej daje vsebino dinamičnemu ali statičnemu predložnemu morfemu, ki je besednovrstno predlog. Vzajemna povezanost in soodvisnost predloga in samostalnika, tj. družljivost predloga in samostalnika, se meri z razpoložljivimi skladenjsko-pomenskimi zmožnostmi izbranih predlogov

The article describes those prepositional phrases that have acquired, being constructed linguistic units and given their meanings and functions, the status of syntagms with adverbial meaning. The key element enabling a stable association of elements within prepositional phrases is the relation between a preposition and a noun, i.e. a co-dependence that operates on semantic, syntactic and formal levels. Within the prepositional phrase, the preposition plays the role of a dynamic or static connector, while the noun has the role of a substantive complement, which is defined as an adverbial clause. Therefore, this noun complement gives content to a dynamic or static prepositional morpheme, which is a preposition as a part of speech. The mutual connection and interdependence of the preposition and the noun, i.e. the collocability of the preposition and the noun, is measured by the available syntactic-semantic capabilities of the selected prepositions.

Ključne besede: predložna zveza, predlog, samostalnik, prislovni pomen, propozicija

Key words: prepositional phrase, preposition, noun, adverbial meaning, proposition

0 Uvod

V prispevku skušamo odgovoriti, kaj predložne samostalniške zveze dela prislovne.¹ Potreba po sistematičnem pregledu besednih zvez s prislovnim pomenom je v sodobni slovenščini stara skoraj pol stoletja, in še posebej je omenjana vloga predloga.² Saj predlog (že) po A. Brezniku (1934: 148) »/.../ izraža razmerje, ki ga ima kak samostalniki do povedka glede na kraj, čas, način in vzrok«.

Prislovno vrednost se torej doseže, ko se konkretni samostalniški vsebini doda predložno razmerje. Predlog se s samostalnikom izrazno oz. sklonsko poveže v pomensko družljivost.

1 Prislovi in predlogi

Če so prislovi pomensko-skladenjsko samostojne okoliščinske besede, so predlogi pomensko-skladenjsko nesamostojne razmerijske besede, ki vzpostavljajo različna okoliščinska razmerja; konkretna okoliščinska razmerja izražajo skupaj s polnopomensko besedo, to je najpogosteje samostalniki. Za opredelitev predlogov je torej odločilna skladenjska funkcija, ki je hkrati bistvena pomenskorazločevalna tudi pri ločevanju predlogov od prislovov (Uryson 2017: 37), npr. *Ljudje so stali okrog ognja* (nasproti: *Ljudje so stali okrog*), *Živijo daleč od Moskve* (nasproti: *Živijo daleč*). In stalno razvojno (tudi vzajemno) povezavo med prislovi in predlogi potrjujejo t. i. razmerijski predlogotvorni prislovi, ki so hkrati drugotni prislovni predlogi, npr. *stati blizu* : *stati blizu njega, peljati mimo* : *peljati mimo postaje*, ker v dvoji skladenjski vlogi lahko najbolj nazorno izražajo prehode med prislovno in predložno rabo tudi v aktualni sodobni rabi.³ V primeru prehoda razmerijskega prislova v predložno rabo ima glavno vlogo prislovna pomenska sestavina 'prostorskega razmerja',⁴ ki v predložni rabi postane slovnična kategorialna lastnost, s katero predlog

¹ Za predložne samostalniške zveze s prislovnim pomenom se v slovenskem jezikoslovju (Toporišič 1992: 226, 2000: 410) uporabljajo tudi poimenovanja »prislovni izraz«, »imenske zveze prislovnega pomena« (Toporišič 1982: 72–81).

² V sedemdesetih se večkrat ponovijo opažanja, da je treba v nadaljevanju narediti bolj sistematični pregled tako predložnih kot brezpredložnih zvez in se usmeriti tudi na to, kateri predlog in kateri sklon je uporabljen (prim. Toporišič 1982: 72).

³ Tovrstna sodobna aktualna raba razmerijskih prislovov kot možno vzajemno skladenjskopomensko prehajanje med prislovi in predlogi se potrjuje tudi v drugih slovanskih jezikih, npr. v češčini (Petr, Komárek 1986: 194).

⁴ Pomenska kategorija prostora je kot morfosintaktični pojav izražena s predlogom oz. predložno zvezo; na to slovnično možnost izražanja prostora opozori Piper (2001: 65–), pri obravnavi »kategorije prostora u predložkim adverbijalima (= predložsko-padežne konstrukcije sa adverbijalnom funkcijom)«. Predložne zveze upravičeno označi kot najbolj razširjen podsistem izražanja prostorskih razmerij v slovanskih jezikih.

skladenjsko usmerja dopolnilo, ki sledi.⁵ Tudi sicer si splošni pomen predloga lahko razlagamo kot nek relativni/razmerijski prislovni (prvotno prostorski) pomen, ki ga upravlja vsakokratna konkretna skladdenjska raba (slovnica), zato ga splošno opredeljujemo tudi kot slovnični pomen.

Razmerijsko vrednost predlogov oz. predložne rabe potrjujejo tudi sklopi tipa *namesto, spričo, vpričo, vprek, zavoljo*, ki jih lahko obravnavamo kot rezultat leksikalizacije prvotnih predlogov z drugo besedo.⁶ In ta leksikalizacija gre v smeri neke vrste popredloženja (prepozicionalizacije), ki v nadaljevanju omogoča nastanek nove zveze z rodilnikom,⁷ npr. *povrhu česa (Povrhu jopice nosi suknjič ← Nosil je jopico, povrhu pa bundo), skonca česa (Stala sta skonca njive ← Bodice so skonca rdeče), vsled česa, zavoljo česa*; te zveze z drugotnimi predlogi pa najpogosteje izražajo različna prostorska razmerja in različne vrste vzročnosti (Jelínek 1968: 49–53).⁸

1.1 Prislovi in prislovne zveze

Prislovi so pomensko-skladdenjsko samostojne okoliščinske besede, ki se uporabljajo kot okoliščinska oz. prislovna (prostorska, časovna, vzročna, načinovna, lastnostna) določila glagolov v povedku. Glede na zgradbeno sestavo lahko ločujemo **1) prave prislove**, ki se delijo na **a) zaimenske prislove**, kot *kje, kjer, tukaj, nekje, nikjer, povsod, kod, koder, tod, ponekod, kam, kamor, kamor koli, tu, tam, tja, kdaj, zdaj, tedaj, takrat, zakaj, zato, kako, tako, koliko, toliko* ipd., in **b) imenske enobesedne prislove**, kot *spodaj, zunaj, doma, gor, dol, zvečer, danes, ponoči, opoldne, prej, spomladi, napačno, preveč* ipd., in **2) ustaljene prislovne zveze**⁹, kot *ob cesti, ob uri, čez dan, pod noč, zaradi tega, kljub*

⁵ Torej razmerje med prislovom in predlogom, ki ga izhodiščno določa izbrani glagol, omogoča vzpostavitev dvoje dvojne odvisnosti (glagol ↔ prislov, prislov ↔ predložna zveza) v zgledih kot *potekati vzdolž → potekati vzdolž s kolonami → potekati vzdolž kolon, postaviti vzdolž → postaviti vzdolž s tokom → postaviti vzdolž toka* v smislu dvakratne vzajemne odvisnosti v razmerjih glagol ↔ prislov ↔ predložna zveza. Še zlasti pri teh t. i. predlogotvornih prislovih je treba jasno ločevati predložno rabo od prislovne, npr. *biti zunaj hiše* (predložna raba) in *biti zunaj pred/za hišo* (prislovna raba).

⁶ To jasno predstavljajo etimološke osvetlitve v Slovenskem etimološkem slovarju M. Snoja (2009).

⁷ Primerjalno najširše razmerijske možnosti, ki jih v predložni zvezi lahko izraža rodilnik, se ugotavljajo tudi za sodobno češčino (Čermák 1996: 38).

⁸ Predvsem tvorjeni (t. i. nepravi) predlogi so lahko obravnavani kot podvrsta prislovov. Tu je treba poudariti, da sinhrona obravnava jezika kot netvorjeno označuje izrazje, ki v rabi nima več izkazane vzporedne sinonimne tvorjenke – to je sinhrona netvorjenost; ta vidik seveda ni prekriven z diahronim vidikom, ki izrazom dejansko išče pomensko in izrazno izhodišče (Uryson 2017: 37–38).

⁹ V Slovenski slovnici J. Toporišiča (2000: 410) so tovrstne ustaljene prislovne zveze poimenovane kot **prislovni izrazi**.

temu, *kljub vsemu, z veseljem, na silo, za nič, za s sabo* oz. **3) priložnostne prislovne zveze**, kot *pred hišo, na polju, v trgovini, v ponedeljek, zaradi očeta, brez sredstev* ipd.

Primeri prislovnih zvez pod **2)** in **3)** slovarsko in redakcijsko spadajo pod ustrezne predloge, ki uvajajo zvezo.

1.2 Predlogi

Predlog kot izhodiščno prislovna oz. okoliščinska sestavina povedka prvenstveno izraža vezavnost (vezljivo ali družljivo) in kot izvorno prosti prislovni morfem glagola prvenstveno upravlja s prostorom (izhodiščno je ob glagolu in izhaja iz glagolskega pomena). Predlogi v vlogi predložnih prostih glagolskih morfemov izražajo relativni prislovni pomen, ki je hkrati razmerijski pomen – s tem da prvotna prostorska prislovnost ostaja pri glagolu, razmerijski pomen pa se izrazno konkretizira šele v predložnih zvezah,¹⁰ npr. *klepetati o – klepet o : priti na klepet* ‘udeležiti se klepeta’ : *biti na klepetu* ‘prisostvovati klepetu’; v naštetih zgledih lahko z vidika izhodiščnega motivirajočega glagola govorimo najprej o vezljivostnih potem pa tudi o družljivostnih zmožnostih predloga kot prostega glagolskega morfema. Predložni prosti glagolski morfem vzpostavlja hierarhično prislovno razmerje prvenstveno med glagoli in samostalniki in vedno se funkcijsko prilagodi skladenjskim pomenom, ki ustrezajo celotnemu konkretnemu sporočilu.

Ko predlog kot prosti morfem iz glagolske dinamične usmerjevalnorazmerne vloge prehaja v samostalniško statično predložno zvezo,¹¹ zlasti vsebinsko in lastnostno konkretizira prostor. In t. i. statična ali dinamična vezljivostna vrednost povedka se prenaša tudi na predlog, npr. *hiteti na vrt* ← ‘hiteti, da priti na vrt’, *sedeti na vrtu* ← ‘sedeti in se nahajati na vrtu’. Ta slovnično-pomenski prehod predloga med dinamično in statično glagolsko prostomorfemskostjo je najbolje predstavljen z rabo glagola *biti*, ki je sposoben zaobjeti tako glagolsko dinamičnost kot statičnost.¹²

¹⁰ Predlog je prvenstveno prislovni morfem glagola. Kot prislovni morfem je razmerijsko in lastnostno usmerjan od glagola oz. povedka, hkrati pa predlog prislovno usmerja samostalnik oz. predlog (Nikitina 1979: 116).

Prislovnost predloga oz. stopnja njegove avtohtone prislovnosti se najbolj jasno izraža ob glagolu *biti*, ki premore najširši pomenski obseg.

¹¹ Predlog z glagolom na eni strani in predložno zvezo na drugi strani lahko izraža dinamično ali statično okoliščino, npr. *Glavni kolovoz je/poteka med njivami*.

¹² Tu je poveden in v primerjavi z geselskim sestavkom v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) tudi dopolnjevalen prispevek Toporišiča (1980: 151–167) O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu BITI).

2 Predložna zveza: razmerje med predlogom in sklonom

Tako sklon kot predlog sta oblikoskladenjski kategoriji,¹³ s tem da predlog usmerja in sklon je usmerjan, zato se vedno bolj poudarja skladenjskopomenska interakcija med sklonom (kot izrazno-pomensko konstanto/stalnico) in predlogom (kot izrazno-pomensko spremenljivko,¹⁴ ki določa skladenjska razmerja). Znotraj predložnih zvez sta tako predlog kot sklon tudi oblikovna pokazateljka pomenskih razmerij,¹⁵ in vsekakor je predlog tudi potencialni funkcijski morfem sklona, zato je celovita slovnično-pomenska enota šele predložni sklon.¹⁶

To pa hkrati pomeni, da predlog in sklon enakovredno vzpostavljata vezavnost v smislu vzajemne slovnično-pomenske soodvisnosti in usklajenosti (Vinogradov 1947: 677; Čermák 1996: 30).¹⁷ To medsebojno odvisnost in vplivanost

¹³ Sklon je seveda binaren v smislu pomena in oblike, pomensko je hkrati globinski sklon oz. udeleženska vloga, predlog pa je spremenljivka v smislu dinamičnih ali statičnih razmerij. Izraža statično ali dinamično usmeritev glagolskega pomena, npr. *misli ti na, iti na*, izrazno poudari eno izmed pomenskih sestavin glagolskega pomena, *vstopiti v, sneti z/s*, ali pa še izrazno konkretizira eno izmed vezljivostnih zmožnosti danega glagola, npr. *postaviti pod, opremiti z/s* ipd.

¹⁴ Predlogi so pomensko variabilni oz. spremenljivi zaradi svoje funkcijske zavezanosti predložni zvezi, ki je lahko prislovnodoločilna, predložnopedmetna ali prilastkovna, funkcijsko izhodišče pri obravnavi predloga predstavlja torej predložna zveza (Nikitina 1979: 112). Sicer pa sta univerzalni pomenski sestavini vseh predlogov a) slovnično-pomenska razsežnost (statična, dinamična) in b) stičnost z izhodiščem in ciljem (Nikitina 1979: 111, 119); isti avtor pri pomenskosti predlogov ločuje tip **verižne polisemije** s sprotinim posredovanjem **tudi** splošne smiselne sestavine, ali **središčne polisemije** z **vedno** izhodiščno splošno smiselno sestavino (Nikitina 1979: 132). M. Komárek (1982: 80–84) v istem kontekstu dodaja še delitev predlogov glede na a) smer – nesmer, b) vključitev – ločitev – križanje obojega, c) zaobseženo z dejanjem – neizraženo zaobseženje z dejanjem – zanikanje/zavrnitev zaobseženja z dejanjem; vse naštetu obsega posplošeno pomenskost predloga.

¹⁵ Z izraznega vidika ima predlog dvojno oblikovno vlogo, zlasti z vidika glagola ali pridevnika ima vlogo poponskega morfa, z vidika samostalnika pa vlogo predponskega morfa (pri stalnopedložnih sklonih je sklonski formantem), splošno jezikoslovno pa je to vloga aglutinacijskega afiksa ali aglutinacijskega prefiksa neimenovalniških sklonov (o tem že Vinogradov 1947: 677).

¹⁶ Tako predlog kot sklon že vsak zase vključujeta triadno razmerje oblike – pomen – funkcija, in potem pri interakciji predloga in sklona nastane spet novo triadno razmerje na višji ravni, ki velja za predložni sklon oz. predložno zvezo.

¹⁷ Izrazno soodvisnost sproža sklon, ki izbirno zameji oblike glede na rabo določenega predloga, pomenska usmeritev pa prek predloga prihaja iz pomena glagola; s predlogom se vzpostavljata determiniranost in interdependenca (M. Komárek 1982: 78), ki sotvorita kohezijo v smislu slovnično-pomenskega soodvisnega povezovanja in predložne rabe med povedkom in predložnim predmetom oz. prislovnim določilom; tovrstno povezovanje omogoča vsakokratno vzpostavitev konkretnega posebnega specializiranega skladenjskega pomena.

navsezadnje potrjujeta mestnik in orodnik,¹⁸ npr. *vračati se na/ob/pri čem*, *vračati se s/za/pred/nad/pod čim* (nasproti npr. *vračati se ob s/za/pred kom*), kjer se poudari tako razločevalni pomen posameznega predložnega razmerja kot tudi oblikovno-pomenska razločevalnost posameznega sklona.¹⁹ V najširšem smislu torej predlog označuje skladenjsko oz. slovnično kategorijo razmerij in sodobno stanje samo še potrjuje razvojno razlago nastanka predložnih sklonov in predložnih zvez sploh – prvotno je sklon že sam izražal tudi določeno razmerje do glagolskega dejanja, in ko je v nadaljevanju začel izgubljati svoj ablativni oz. prislovni pomen, se mu je prislovna določnost naknadno dodajala s predlogi (Bajec 1959: 9).

2.1 Vezavnost predloga

Predlog je nosilec skladenjske kategorije vezavnosti.²⁰ Vezavnost predloga je vezana na eno propozicijo, ki se zgradbeno-pomensko potrjuje kot stavčna poved.²¹ Izhodiščna površinskoizrazna vloga predloga se znotraj stavčne povedi potrjuje z vezavo (vezljivostno in družljivostno), ki je z vidika možnih pretvorb lahko izražena ali neizražena oz. pretvorbeno prikrita.

Izražanje tako vezavne vezljivosti ali družljivosti kot možnost pretvorb sta odvisni od konkretnega skladenjskega pomena glagola in samostalnika, med katerima razmerje ubeseduje tudi predložni prosti morfem. Najvišjo stopnjo slovnično-pomenske osamosvojenosti označuje predlog kot neleksikalizirani glagolski morfem v predložnopredmetni vezavi, npr. *pomagati si z znanci / s starimi vezami*, *zavzemati se za osnovne pravice* ipd.²² Tako pri neleks-

¹⁸ Vzajemna odvisnost med predlogom in sklonom je najbolj ustaljeno izkazana v stalno predložnih sklonih – v mestniku in orodniku. Sklona sta izraz morfološke stalnosti: mestnik (večja predvidljivost glag. pomena, kraj, čas) in orodnik (manjša predvidljivost glag. pomena, spremstvena družljivost).

¹⁹ Slovnično-pomenska razločevalnost različnih predložnosklonskih razmerij znotraj pomenskosti istega glagola se kaže v primerih kot *vračati se z njim*, *vračati se za njim*, *vračati se pred njim*, *vračati se nad/pod njim*, *vračati se poleg/zraven njega*, *vračati se zaradi njega*, *vračati se k/proti njemu*, *vračati se ob njem*; za neživo še: *vračati se v/na kaj*, *vračati se po/ob čem*, *vračati se s čim*.

²⁰ Izhajamo iz predpostavke, da ima skladnja mimo leksike tudi svoje vsebine, ki jih tvorijo najrazličnejša razmerja med leksemi – vsaj najpogostejše (ponavljajoče) razmerijske vsebine, ki jih ustvarja skladnja, lahko imenujemo skladenjske kategorije (Budagov 1973: 9, 15).

²¹ Ker je izbor predloga odvisen od možne družljivosti povedka in udeleženca, se znotraj stavčne povedi večinsko vzpostavlja vezavna družljivost, glede na povedek oz. odvisno od povedka tudi vezavna vezljivost, znotraj medpropozicijskega razmerja pa je možna zgolj primična družljivost.

²² Pri rabi neleksikaliziranih predložnih prostih morfemov v primeru *dvomiti* v namesto *dvomiti o* težko še govorimo o vezavnem in vezljivostnem križanju dveh glagolskih pomenov, in sicer *dvomiti o* ∩ *verjeti v* => *dvomiti v*, ali celo o napaki (Dular 1983:

kaliziranih prostih glagolskih morfemih lahko govorimo o izraženi vezavni vezljivosti tipa *živeti na domu* ali nevezavni/primični vezljivosti *živeti doma*; vezljivostnim zglede lahko protistavimo družljivostne primere *učiti se na domu* (vezavnodružljivo), *učiti se doma* (primičnodružljivo). Izraženo vezavno družljivost *živeti z veseljem* lahko tudi pretvorimo v nevezavno/primično družljivost *veselo živeti*; pomensko specializiranejši glagol *učiti se z namenom* → *namensko se učiti* 'učiti se + pri tem slediti določenemu namenu' pa lahko izraža že primično družljivost med propozicijama. Z nasprotnega vidika izrazno vlogo predloga potrjujejo tudi leksikalizirani prostomorfemski glagoli v primerih *živeti z dekletom*, pri katerih leksikalizirani prosti glagolski morfem glagola *živeti* z/s kot del glagola oz. njegova pomensko-slovnična sestavina mora biti tudi izražen, in sicer najprej v vlogi prislovnega prostega morfema glagola in potem še v vlogi predloga za izražanje predložnega razmerja z neabstraktnim samostalnikom, npr. z *dekletom*.

Predlogi z odpiranjem določenih skladenjskih razmerij sklonom širijo vezavnostne zmožnosti in s tem hkrati odpirajo tudi nove razločevalne zmožnosti pomenskih razmerij najprej znotraj stavčne povedi, npr. *iti po brata po mostu po vojni po razmisleku* Běličová (1982: 14, 85–86). In z vidika potrebe po natančnejšem prikazu najrazličnejših pomensko-funkcijskih razmerij se predložna raba širi, to se navsezadnje potrjuje že od protestantskih besedil naprej (Merše 2019: 146; Horvat 2020: 57).

V sodobnih slovanskih jezikih se širi raba predložnih sklonov, ki po mnenju nekaterih jezikoslovcev (prim. Pit'ha 1977: 14–16; Lotko 1982: 92–94; Komárek 1982: 77–79) pomensko precizirajo razmerja na eni strani in hkrati omogočajo širitev različnih predložnih zvez in s tem izraznih zmožnosti sploh.²³ Zaenkrat lahko samo sklepamo, da je širitev predložne rabe verjetno v tesni povezavi s širitvijo in specializacijo strokovnih področij. Predložni skloni se ravno zaradi možnosti vzpostaviti različna predložna razmerja skladenjskopomensko širijo čez meje propozicije in stavčne povedi v besedilo; to slednje je spet zanimivo tudi z vidika težnje po jezikovni ekonomičnosti, še zlasti v strokovnih besedilih.

2.1.1 Predložne zveze z vidika propozicijskosti

Pomensko-izrazna vloga predloga je vezana na znotrajpropozicijsko in medpropozicijsko skladnjo, zato se kot pomensko-izrazna sestavina predložne zveze

190–191). Raba je z leti in desetletji enostavno vzpostavila dve pomenskorazločevani rabi, npr. *dvomiti o svojih sposobnostih* : *dvomiti v verodostojnost/točnost podatkov*.

²³ Jasna težnja po večji razširjenosti rabe predložnih zvez v slovanskih jezikih izraža tudi potrebo po višji stopnji sistematičnosti, logičnosti in jasnosti izražene. S povečano predložnozvezno rabo se znižuje tudi polifunkcijskost posameznih sklonov (Lotko 1982: 1982: 87, 91). To se jasno potrjuje tudi v slovenščini z zgledi kot *dobiti za darilo* – *dobiti za darilom*, *dobiti z darilom* – *dobiti v darilu*, *dobiti pri darilu*; *gledati za koga*, *gledati na koga*, *gledati v koga* – *gledati za kom*, *gledati s kom* – *gledati pri kom* ipd.

obravnava stavčno oz. stavčnočlensko in s tem eno- ali istopropozicijsko, npr. *On hodi brez kape* v pomenu 'Ne nosi kape', hkrati pa odpira možnosti nadstavčne in medpropozicijske obravnave, npr. *On veliko hodi in to brez kape* 'On veliko hodi in pri tem nikoli ne nosi kape', *On študira brez cilja / brez štipendije* v pomenu 'On študira, vendar nima/je brez cilja/štipendije'.

Z vidika propozicije so predložni prosti glagolski morfemi kot potencialni prislovni morfemi glagola hkrati tudi nesamostojne sestavine propozicije:²⁴ v teh primerih je njihov pomen osnovna prostorska ali časovna usmeritev glagolskega dejanja glede na pomen samostalnika, ob katerem stojijo, npr. *Živi v bloku*, *Hodi po hribih*, *Prihaja ob osmih* ipd. Samostojna propozicijska sestavina bi bil predlog samo v primerih, če bi ga uporabljali kot *On je v* (prevzeto *in*; v pomenu 'On se nahaja notri'). V primerih *Hrepeni po svobodi*, ko predložnemu prostemu morfemu glagola ostane samo še slovnični (razmerni) pomen kot vezavna vezljivost, pa konkretni predložni morfem *po* ne more biti propozicijska sestavina (Vidovič Muha 2015: 394–395).

Da pa predlogi ne izražajo samo propozicijske prislovnorazmerne vrednosti, ampak z ohranjanjem propozicijske prislovne vrednosti največkrat sežejo tudi v medpropozicijska razmerja, potrjujejo zgledi kot *prositi (kaj) za na pot* 'prositi kaj za vzeti na pot', *prositi za za nazaj* 'prositi za vrniti za nazaj', *poslati po na posodo* 'poslati po prinesiti na posodo', *naročiti za na posodo* 'naročiti za dati na posodo', kjer že predložna razmerja, brez nujno izraženega povedka, izražajo tudi že razmerja med propozicijami.

Pri dvojih predlogih namreč v navezavi predloga na konkretni glagolski pomen v povedku lahko vsak svojo propozicijskost ohranita oba predloga, npr. *Do pod vrh hriba je še dobro uro* < 'priti do + biti pod vrhom hriba', ali *biti v vodi do nad kolen*, *biti do pod kolen v blatu*, tudi *dogovoriti se za v soboto* < 'dogovoriti se za + biti v soboto', kjer izpust predloga *dogovoriti se za soboto* dopušča časovni pomen samostalnika *sobota*, ki v svojem časovnem pomenu lahko vključuje neizraženi prostomorfemski povedek tipa *zgoditi se v*.

Predložna razmerja so tudi skladenjskopomensko izhodišče za tvorbo različnih razmernih oz. odnosnih pridevnikov v ustaljenih in stalnih besednih zvezah (prim. Kopečný 1958; Toporišič 1978; Vidovič Muha 1981); to so neakovostni

²⁴ Propozicija oz. pomenska podstava (s povedjem in udeleženci) je temeljna pomenska enota besedila in je omejena na jezikovno(sistemsko) pomenskost v okviru enega sporočila, ki je navadno stavčna poved; tako jo lahko razlagamo kot logični pomen stavčne povedi in kot intenčno polje povedja. Z vidika zaključenega sporočila lahko govorimo o istopropozicijskosti in o (širši) medsporočilni neistopropozicijskosti sestavin/enot nasproti nepropozicijskim sestavinam. V slovenskem jezikoslovju je bila propozicija kot pomenska podstava opredeljena v Novi slovenski skladnji (Toporišič 1982: 225–226) J. Toporišiča in v neprvih izdajah Slovenske slovnice (Toporišič 42000: 491). Z besedilnega vidika pa lahko glede na različno stopnjo sovisnosti propozicij govorimo o medpropozicijski družljivosti (priredje), o medpropozicijski vezljivosti (podredje stavčenskih propozicij) in medpropozicijski modifikacijskosti (soredje propozicij ali podredne okoliščinske propozicije).

pridevniki, tvorjeni iz prilastkovnih predložnih zvez ob samostalniškem jedru. Tu se vrsta predložnega (tako statičnega kot dinamičnega) razmerja v prilastku pretvorbno izraža tudi v tipu tvorjenega pridevnika, npr. *lesen izdelek* ← izdelek (biti narejen) iz lesa : *(iz)rezljan lesen izdelek* ← izdelek (biti (iz)rezljan) iz lesa *lesni trg* ← trg (biti namenjen) za les', *lesna trgovina* ← trgovina (ki upravlja) z lesom; *šolsko igrišče* ← igrišče (biti namenjeno) za šolo / igrišče (se nahajati) pri/ob šoli / igrišče (biti v lasti) od šole ipd. (o tem tudi Žele 2019, v pogl. 0.2 Prostomorfemska z različnih jezikoslovnih vidikov). Predložna razmerja so pretvorbno skrita tudi v vrstnih prislovih (to so istopropozicijski vrstni izsamostalniški prislovi), ki povedek primičnovzljivo dopolnjujejo, npr. *ambulantno pregledati, mesečno poročati* ipd.²⁵

3 Možna razmerja med predlogi in samostalniki

Znotraj stavka in z vidika povedka je predlog pred samostalnikom, ki je v vlogi predmeta oz. prislovnega določila, lahko vezavno vezljiv ali družljiv s samostalnikom, npr. *Dela na projektu od doma*.²⁶ Znotraj predložne zveze ima predlog vlogo dinamičnega ali statičnega povezovala, samostalnik pa vlogo vsebinskega dopolnila, ki je stavčnoočlensko opredeljeno kot prislovno določilo, npr. *na pot, na poti, med potjo*. To samostalniško dopolnilo torej daje vsebino dinamičnemu ali statičnemu predložnemu morfemu, ki je besednovrstno predlog. To opisano razmerje je primerljivo z glagolskim primitivom v vlogi povedkove vezi (ki je po slovnični vlogi primerljiv s predlogom), vlogo vsebinskega dopolnila pa v obeh primerih opravlja samostalnik, enkrat v vlogi povedkovega določila ob slovnični vezi *biti*, npr. *biti pot* 'vsebina = lastnost', drugič pa kot prislovno določilo vezavnemu predložnemu morfemu, npr. *(biti) na poti* 'vsebina = okoliščina'. Pri zvezah *po poti, na poti, med potjo* nasproti npr. *po poteh, na pot, med potema* ipd. se izraža vzajemna povezanost in soodvisnost predloga in

²⁵ Tovrstni istopropozicijski vrstni izsamostalniški prislovi se glede na pretvorbene vrednosti predložnih razmerij delijo na: – **prostorsko/časovno** 'v/na kraju/času': *laboratorijsko/ambulantno obravnavati, cestno se usmerjati, mesečno predstavljati*; 'biti/nahajati se / obstajati kot': *skupinsko delovati* ('delovati v skupini'), *parno drsati* ('drsati v paru'), *množično se zbirati* ('zbirati se v množici / v množico'); – **vzročno** 'zaradi/od česa/koga': *denarno vztrajati/prenesti, telesno/duševno vzdržati*; – **načinovno/sredstveno/snovno** 's čim': *računalniško obdelati* – *obdelati z računalnikom, instrumentalno poskusiti, beliti z apnom / s čopičem, bežati v copatih, politično poudariti*; – **spremistveno** 's kom': *bratsko deliti, prijateljsko popivati*; **ozirnostno** 'glede na koga/kaj': *biološko prizadeti, slovnično popraviti, prehransko se zanemariti*; – **posledičnostno** 'do česa': *smrtno se ponesrečiti* (prim. tudi Vidovič Muha 2012).

²⁶ In zlasti vezavna vezljivost predloga s samostalnikom v predmetni ali prislovnodoločilni vlogi je odvisna od glagolskega pomena v povedku. Glagolska vezljivost tipa *zanašati se nanj* ali *računati nanj*, kjer ima predlog *na* vlogo zgolj prostega prislovnega morfema glagola, ne odpira udeleženske vloge samostojne okoliščine kot prislovnega določila, zato nas ne bo zanimala.

samostalnika: ta družljivost predloga in samostalnika se meri z razpoložljivimi skladijsko-pomenskimi zmožnostmi izbranih predlogov, npr. *na* ('stanje na površini', 'smer'), *po* ('večsmernost', 'način'), *med* ('razmerje', 'položajsko razmerje'), in izbranih samostalnikov, npr. *na poti*, *na pot* ('konkretno'), *na silo* ('abstraktno').

3.1 Tipi predložnih samostalniških zvez

Tu so obravnavane tiste predložne samostalniške zveze, v katerih predlog ob samostalniku ohranja svoj prostorsko-časovni razmerijski pomen. V tovrstnih zvezah namreč predlog s samostalnikom znotraj samostojne udeleženske vloge okoliščine, ki je stavčnočlensko označeno kot prislovno določilo, lahko vzpostavi družljivostno razmerje. To družljivo predložnozvezno razmerje lahko **1)** še izrazno in skladijsko poudari in usmeri določeno pomensko okoliščinsko sestavino samostalnika, npr. 'prostor' *na cesti*, *v hiši*, *na/v nedeljo* (posreden dokaz določene inherentne prostorske ali časovne sestavine v samostalnikih so tudi neprave predložne zveze tipa *konec vasi*, *konec tedna*, *vrh hriba*, *vrh sezone*, *dno posode* ipd.), ali pa **2)** predlog pomenu samostalnika na novo dodaja splošen razmerijski pomen, ki se konkretizira šele v zvezi s samostalnikom, npr. *na prireditvi*, *na/v urniku*, *pri očetu*, *pri/v dokumentih/spisih*, *pri drvih*, *pri kosilu* ipd. To spet posredno potrjujejo tudi zveze *na koncu vasi*, *na vrhu hriba*, *na dnu posode* ipd. **3)** Na ustaljeno in vzajemno pomensko družljivost predloga in samostalnika pa opozarjajo že dosedanji popisi in tudi vsaj delni opisi »imenskih zvez prislovnega pomena« (Toporišič 1982: 72–81). Tu so povzete predložne zveze v najpogostejših prislovnih rabah: posebno **časovne predložne zveze** imajo za jedro časovni samostalnik:²⁷ *za dne(va)*, *za časa*, *za življenja*, *od rojstva*, *od jutra*, *do ponedeljka*, *do mraka*, *na zimo*, *čez tri dni*, *v treh urah*, *proti večeru*, *med predstavo*; **prostorske zveze** so lahko samo predložne, kar je z vidika družljivosti predloga in samostalnika bistveno in pomenljivo: *do soseda*, *pri starših*, *med ljudmi*, *do kosti*, *po hrbtu*, *na Triglav*, *v gimnazijo*, *čez zid*, *nad vrati*, *pod drevesom*; **vzročnostne zveze** imajo pričakovano zlasti abstraktni oz. pojmovni samostalniki: *od veselja*, *zaradi mraza*, *pri takšni oskrbi*, *po nesreči*, *proti volji*, *ob takšni hrani*, **načinovne** in **mernostne zveze** vključujejo tako abstraktne kot konkretne samostalnike, zato je za njih razločevalno odločilna izbira predloga, kar kažejo zgledi kot *na lastne oči*, *na način*, *na moč*, *na smeh*, *po kopnem*, *po vremenu*, *po občutku*, *z vilami*, *z veseljem*, *brez hrane*, *brez ljudi*, *brez pozdrava*, *brez besed*, *proti vetru*, *proti volji*, *proti pravilom*, ki vključujejo predloge z večjo možnostjo izražanja tudi

²⁷ Jedrni časovni samostalniki, v nasprotju z drugimi samostalniki, ravno zaradi vsebovane časovnosti omogočajo tudi brezpredložne zveze s prislovnim pomenom kot *tisto popoldne*, *tretji dan*, *tri dni* ipd.

neprostorskih in nečasovnih razmerij oz. odnosov, v katerih prevladujeta merjenje in vrednotenje stanja.

3.1.1 Konverzije samostalnika v smer predloga

Samostalniki tipa *konec, kraj, stran, vrh, dno* zaradi prostorskega pomena ohranjajo tudi vlogo okoliščin, kar jih pomensko in funkcijsko približuje prislovni in predložni rabi; pri njih npr. slovarske razlage v SSKJ poudarjajo različna prostorska in časovna razmerja. Vendar tem samostalnikom manjka usmeritvena dinamična vrednost, ki jo sicer morajo imeti predlogi, in umanjkanje predložne usmeritve se potrjuje z možnostjo, da lahko tudi sami omogočijo tvorjenje predložnih zvez s pravimi predlogi kot *na koncu polja, na kraju ceste* ipd. V slovarju je z dodanim pojasnilom opozorjeno na (zgolj) roditeljsko rabo sledečega samostalnika, pri katerem se dosega neko obsegovno stanje, npr. *konec polja, kraj ceste, vrh hriba*. Zato ti praviloma splošnopomenski samostalniki v bistvu nimajo dejanske predložne vloge,²⁸ ampak izražajo določeni del/sestavino konkretne vsebine oz. celote v roditeljski, in so potemtakem le vmesni deli neke konkretne celote in s tem vmesna izrazila za natančnejšo določitev stopnje v doseganju celote: *vrh hriba* (vs. *na vrhu hriba*), *konec vasi* (proti *na konec vasi / na koncu vasi*), *kraj ceste* (vs. *na kraju ceste*), *začetek meseca* (proti *v/na začetku meseca*), *tekom tedna* vs. *v teku tedna, v času/obdobju dneva*. Omogočajo tudi predložne zveze *do konca, pri vrhu, v/na stran, na kraju ceste, v krogu domačih, na mestu dogodka* ipd.

3.1.2 Soobstoj pred- in zapredložne rabe

V predložnih zvezah bi bilo dobro znotraj njihovih prislovnih zmožnosti preveriti tudi soobstoj predpredložne in zapredložne rabe, ki izražata tako družljivostne kot vezljivostne lastnosti jedrnih samostalnikov, npr. *na poti v/za, na pot na/v/za, med potjo v/na/za, v/na smer(i) proti, v/na položaju med/pred, v stran od/na* ipd.: *Smo na poti v neznanu, je dejal: Kdaj se bodo podale na pot v tople kraje; Če je mogoče, sprostite oči tudi med potjo v službo in domov; Predor je bil v smeri proti Ljubljani zaprt, Mali urni kazalec položite v smer proti soncu; Se je znašel v položaju med vojno in mirom, Neobremenjeno nogo*

²⁸ Da nimajo zadostnih razločevalnih predložnih lastnosti, ugotavlja tudi sodobnejše slovensko jezikoslovje (Toporišič 1982: 72). Medtem ko jih A. Bajec (1959: 139–141) s funkcijskega in pomenskorazvojnega vidika našteje kot drugotne predloge s komentarjem: »Samostalniki in pridevniki v okamnelih sklonih ali predložnih zvezah so često otrpnili v adverb in nato v prepozicijo«, npr. *dno* (dno jezera), *glede* (glede plačila), *konec* (konec vasi), *kraj* (kraj potoka/ceste), *krog* (krog vasi), *mesto* 'namesto' (mesto njega), *stran* 'zastran' star. (stran mene), *tik* (tik njega), *vrh* (vrh tega) ipd.

postavimo v **položaj med steno in med obremenjeno (stojno) nogo**; *Veter ga je zanašal v stran od letališča nad drevesa sadovnjaka* ipd.

4 Slovarski opisi prislovnih rab: prislovi kot iztočnice in prislovne predložne zveze kot sestavine pomenskih razlag

Prislovne vrednosti morajo biti zelo jasno ubesedene v razlagalnih slovarjih. Vsak prislov kot izhodiščno okoliščinsko besedo lahko ustrezno razložimo s pomensko ustrezno predložno zvezo. Tako pomensko razmerje med prislovi in predložnimi zvezami lahko najočitneje predstavijo in izrazijo prav slovarske razlage prislovov. Za slovarske pomenske razlage prislovov kot iztočnic poiščemo pomensko ustrezne predložne zveze, ki so v vlogi razlagalnih pomenskih uvrščevalnih sestavin in ubesedene kot predložnozvezne nadpomenke. Kot razlagalnopomenske so še posebej pogoste predložne zveze s potencialno vezljivim samostalnikom tipa *smernost, položaj, potek, prihodnost, preteklost, nadaljevanje* ipd. Hkrati so slovarske razlage lahko tudi preizkus razločevalnega skladiškopomenskega opisa med prislovom in predlogom.

naprej 'v smeri proti', 'v smeri', 'v prihodnost', 'v nadaljevanju', **v naprej** 'pred začetkom poteka'

nazaj 'v smeri proti', 'v smeri', 'v preteklost'

vmes 'v položaju', 'iz celote', 'med potekom'

spredaj 'v položaju pred', **od spredaj** 'v smeri iz'

zadaj 'v položaju za', **od zadaj** 'v smeri iz'

4.1 Še slovarski opisi razmerijskih (predlogotvornih) prislovov

V spodnjih slovarskih predstavitvah prislovne in predložne rabe je opozorjeno na možnost večjega razlikovanja teh dveh rab tudi v slovarskih pomenskih razlagah (le-te so tu vsaj deloma spremenjene glede na izhodiščne pomenske razlage v SSKJ).²⁹

Razmerijski prislovi kot *blizu, zraven, okrog/okoli, mimo, naproti/nasproti, skozi, vzdolž, znotraj, zunaj*, ki so rabljeni tako prislovno kot predložno, lahko dovolj jasno ohranjajo tudi razmerje med prislovno in predložno rabo.³⁰

²⁹ Vir za tu (skrajšano in prirejeno) navajana slovarska gesla je Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2. izdaja na Slovarkem portalu Fran Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: <<http://www.fran.si>>.

³⁰ S slovničnega vidika so tudi izprislovni predlogi oz. »predlogotvorni prislovi« lahko osamosvojene slovarske iztočnice z oznako **predlog**, medtem ko se s pomenskega vidika, ki v slovarskih obravnavah prevladuje, predlogi načeloma izpeljujejo iz prislova in bi zato lahko bili razloženi pod enotno prislovno iztočnico. To vprašanje se vedno znova odpira zlasti znotraj leksikografskih razprav v širši slovanski jezikoslovni literaturi (prim. Uryson 2017, Žele 2019).

Tu je le z enim razmerijskim predlogotvornim prislovom predstavljeno, kako statično ali dinamično vsebino povedkov umeščajo, razmeščajo ali usmerjajo; in to morajo opisati ali vsaj nakazovati slovarske pomenske razlage (po SSKJ, vendar delno prirejene):

blizu PRISL. v **majhni oddaljenosti a) pri mirovanju**: Ljudje so blizu, Hiše stojijo zelo blizu skupaj, Tu blizu ni nikogar **b) pri premikanju**: priti blizu, Sprl se je z nami, pa ga ni več blizu; v **majhni časovni oddaljenosti**: Pomlad je blizu; s čustvenim dajalnikom v **prijaznem razmerju, odnosu**: Te države so nam zelo blizu in prijateljske; **zelo malo do določene polne mere, skoraj**: Mesto ima blizu sto tisoč prebivalcev, Tehta blizu dve kili

blizu PREDL. z rodilnikom **izraža majhno razdaljo**: delati blizu doma, vas blizu Metlike, krogi blizu vlade; **izraža majhno časovno oddaljenost**: Načrt je blizu uresničenja, Blizu osmih je, Mož je že blizu tridesetih

5 Za sklep

Naj povzamem in poudarim nekaj opažanj, ki so bila do sedaj spregledana ali premalo upoštevana.

- Če so prislovi pomensko-skladenjsko samostojne okoliščinske besede, so predlogi pomensko-skladenjsko nesamostojne razmerijske besede, ki vzpostavljajo različna okoliščinska razmerja; konkretna okoliščinska razmerja izražajo skupaj s polnopomensko besedo, to je najpogosteje samostalnik. Znotraj predložne zveze ima predlog vlogo dinamičnega ali statičnega povezovala, samostalnik pa vlogo vsebinskega dopolnila, ki je stavčnočlensko opredeljeno kot prislovno določilo, npr. *na pot, na poti, med potjo*.
- Na ustaljeno in vzajemno pomensko družljivost predloga in samostalnika opozarjajo že dosedanji popisi »imenskih zvez prislovnega pomena«, ki pa jih je glede na družljivo predložnozvezno razmerje treba deliti vsaj na dve skupini: 1) predlog oz. predložna raba še izrazno in skladenjsko poudari in usmeri določeno pomensko okoliščinsko sestavino samostalnika, npr. 'prostor' *na cesti, v hiši*, in 2) predlog pomenu samostalnika na novo dodaja splošen razmerijski pomen, ki se konkretizira šele v zvezi s samostalnikom, npr. *na prireditvi, na/v urniku, pri očetu*. V nasprotju s časovnimi zvezami, ki so lahko tudi brezpredložne, npr. *tretji dan* (proti *na tretji dan*), so prostorske zveze lahko samo predložne. Vzročnostne zveze se pričakovano tvorijo zlasti z abstraktnimi oz. pojmovnimi samostalniki, medtem ko načinovne in mernostne zveze vključujejo predloge z večjo možnostjo izražanja tudi neprostorskih in nečasovnih razmerij, v katerih prevladujeta vrednotenje in merjenje stanja, npr. *brez hrane, z veseljem, na moč*.
- V predložni zvezi sta tako sklon kot predlog oblikoskladenjski kategoriji, s tem da predlog usmerja in sklon je usmerjan, zato se vedno bolj poudarja skladenjskopomenska interakcija med sklonom (kot izrazno-pomensko konstanto/stalnico) in predlogom (kot izrazno-pomensko spremenljivko, ki določa skladenjska razmerja). Predlog je nosilec skladenjske kategorije

vezavnosti: predlogi z odpiranjem določenih skladenjskih razmerij (vezavnevezljivih ali vezavnodružljivih) sklonom širijo vezavnostne zmožnosti in s tem hkrati odpirajo tudi nove razločevalne zmožnosti pomenskih razmerij najprej znotraj stavčne povedi, npr. *iti po brata po mostu po vojni po razmisleku*.

- Sklادنjskopomenska posebnost so samostalniki tipa *konec, kraj, stran, vrh, dno*, ki zaradi prostorskega pomena ohranjajo tudi vlogo okoliščin, kar jih pomensko in funkcijsko približuje prislovni in predložni rabi. Vendar tem samostalnikom manjka usmeritvena dinamična vrednost, ki jo sicer morajo imeti predlogi, in umanjkanje predložne usmeritve se potrjuje z možnostjo, da lahko tudi sami omogočijo tvorjenje predložnih zvez s pravimi predlogi kot *na koncu polja, na kraju ceste* ipd.
- Predložne zveze so se izkazale tudi kot dovolj ustrezne razlagalne sestavine v slovarskih razlagah prislovov, npr. en pomen *naprej* ali *nazaj* se lahko razlaga kot ‘v smeri proti’.
- Nakazuje se tudi, da je širitev predložne rabe verjetno v tesni povezavi s širitvijo in tudi jezikovno specializacijo strokovnih področij. Predložni skloni lahko izražajo razmerja, ki se širijo čez meje stavčne povedi v besedilo in to je aktualno z vidika težnje po jezikovni ekonomičnosti, še zlasti v strokovnih besedilih.

VIRI IN LITERATURA

Anton BAJEC, 1950–1959: *Besedotvorje slovenskega jezika I–IV. IV Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU.

Anton BREZNIK, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 4. pomnožena izdaja. Celje: Družba sv. Mohorja.

Рубен Александрович БУДАГОВ, 1973: К теории синтаксических отношений *Вопросы языкознания* 1, 3–15. [Ruben Aleksandrovič BUDAGOV, 1973: К теории синтаксических отношений *Вопросы языкознания* 1, 3–15.]

František ČERMÁK, 1996: System, funkce, forma a sémantika českých předložek. *Slovo a slovesnost* 57, 31–46.

Janez DULAR, 1983: Slogovne razsežnosti glagolske vezave v slovenščini. *29. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 187–207.

Fran, slovenski slovarski portal. Dostop 22. 5. 2022 na www.fran.si.

Nina HORVAT, 2000: Predstavitev prekmurskih rokopisnih pridig iz 1. polovice 20. stoletja. *Slavia Centralis* 13/2, 50–63.

Milan JELÍNEK, 1968: Nové výrazy předložkové povahy v češtině a ruštině. *Sborník prací Filologické fakulty Brněnské univerzity* 16, 47–57.

Miroslav KOMÁREK, 1982: K významu předložkových pádů v češtině. *Philologica* 46, 77–85.

František KOPEČNÝ, 1958: *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Edvard LOTKO, 1982: Vazby s prostými předložkovými pády v současné češtině a polštině. *Philologica* 46, 87–102.

Majda MERŠE, 2019: Frazni glagoli v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavia Centralis* 12/1, 142–157.

Серафима Евгеньевна НИКИТИНА, 1979: О семантическом варьировании русских предлогов – предмет задачи и способ описания. *Семантическое и формальное варьирование*. Ред. В. Н. Ярцева. Институт языкознания. Москва: Наука. [Serafima Evgen'evna NIKITINA, 1979: O semantičeskom var'irovanii russkih predlogov – predmet zadači i sposob opisovanija. *Semantičeskoje i formal'noje var'irovanie*. Red. V. N. Jarceva. Institut jazykoznanija. Moskva: Nauka.]

Jan PETR, Miroslav KOMÁREK, Jan KOŘENSKÝ idr., 1986: *Mluvnice češtiny (MČ2 – Tvarosloví)*. Praha: Academia.

Predrag PIPER, ²2001: *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Petr PIT'HA, 1977: K popisu předložkových konstrukcí v češtině (předložka před). *Slovo a slovesnost* 38/1, 14–26.

Marko SNOJ, ²2009: *Slovenski etimološki slovar*. 2. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.

Branka TAFRA, 2005: *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.

Jože TOPORIŠIČ, 1978: *Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku*. *Slavistična revija* 26, 288–304.

—, 1980: O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu BITI). *Linguistica* 20, 151–167.

—, 1982: *Nova slovenska skladnja (NSS)*. Ljubljana: DZS.

—, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika (ESJ)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

—, ⁴2000: *Slovenska slovnica (SS)*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.

Елена Владимировна УРЫСОН, 2017: Предлог или наречие? Частеречный статус наречных предлогов. *Вопросы языкознания* 5, 36–55. [Elena Vladimirovna URYSON, 2017: Predlog ili narečie? Časterečnyj status narečnyx predlogov. *Voprosy jazykoznanija* 5, 36–55.]

Ada VIDOVIČ-MUHA, 1981: Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov. *Slavistična revija* 29/1, 19–42.

—, ²2012: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

—, 2015: Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi – vprašanje besednih vrst. (Poudarek na povedkovniku in členku) *Slavistična revija* 63/4, 389–406.

Виктор В. ВИНОГРАДОВ, 1947: *Русский язык (грамматическое учение о слове)*. Москва, Ленинград. [Viktor Vladimirovič VINOGRADOV, 1947: *Russkij jazyk (grammatičeskoje učenie o slove)*. Moskva, Leningrad.]

Andreja ŽELE, 2019: *Prostomorfemskost v slovenščini*. (Lingua Slovenica, 15). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

PREPOSITIONAL NOUN PHRASES WITH ADVERBIAL MEANING

The paper specifically focusses on those prepositional noun phrases with adverbial meanings in which prepositions followed by nouns retain their spatial/temporal relational meaning, which is a condition for the adverbial status of such phrases. The article also enumerates syntactic and semantic features of such adverbial prepositional phrases, thus complementing their existing descriptions. With respect to the preposition, special emphasis is laid on so-called relational adverbs (having the potential to be converted into prepositions), such as *okoli* 'around', *blizu* 'near' and *mimo* 'past' in phrases, such as *okoli/blizu/mimo hiše* 'around/near/past the house', and nouns, such as *konec* 'end', *kraj* 'side', *stran* 'side', *vrh* 'top' and *dno* 'bottom', which retain, due to their spatial meanings, the circumstantial function, which approximates them, semantically and functionally, to adverbial and prepositional uses, e.g. *konec polja* 'end of the field', *kraj ceste* 'side of the road' and *vrh hriba* 'top of the hill'. However, these very phrases at the same time demonstrate that such nouns do not have the role of prepositions, but rather express a certain part or component of a concrete whole (in the genitive case), e.g. *vrh hriba* 'top of the hill' vs. *na vrhu hriba* 'at the top of the hill'. Furthermore, these nouns can still independently appear in their own prepositional phrases, such as *do konca* 'until the end', *na kraju* 'at the side' and *pri vrhu* 'at the top'.

A sufficiently clear and, above all, sufficiently comprehensive presentation of semantic relations between adverbs and their corresponding prepositional phrases can be found in an explanatory dictionary.
